

(Foto: Oficina Tècnica d'Imatge de l'Ajuntament de Barcelona)

Els ciutadans de Barcelona no
han restat passius davant
de les transformacions recents
de l'espai social barceloní

1992, OBJECTIU DE TOTS? CIUTAT-EMPRESA I DUALITAT SOCIAL A LA BARCELONA OLÍMPICA

A començaments de segle, Barcelona estava destinada a esdevenir una gran Barcelona. Un dels seus prohoms es va atrevir a somiar-la com a metròpoli imperial i a fer de la seva quimera un pal de paller per aplegar l'entusiasme col·lectiu en una obra que havia d'ésser de tots. Durant aquells anys, benpensants i benefactors de la ciutat compartien el somni de la gran Barcelona, però també s'apesaraven pel mateix malson: la normalitat material i moral no era garantida per l'estabilitat de l'ordre urbà. Ben al contrari, Barcelona restava exposada a sacsejades, a sobresalts imprevistos protagonitzats per uns proletaris irats que amb la seva perseverança i audàcia havien aconseguit donar certa fama internacional a la ciutat, no com a metròpoli imperial, sinó com a metròpoli proletària.

Aleshores, i tal com va escriure un intel·lectual esdevingut tècnic de l'administració local, la consecució del somni de la gran Barcelona significava la supressió de les barricades del paisatge urbà i dels pensaments dels barcelonins. Per tal d'aconseguir-ho, era bàsica la configuració de la figura del ciutadà com a premissa per pacificar i unificar un camp social bel·licós i escindit. La ciutat, fortalesa del civisme, havia de conformar-se com la presó imaginària on els ciutadans desenvoluparien al mateix temps les funcions de vigies i reus de l'ordre urbà. Aquest civisme de la ciutadania, convertit en vehicle d'una il·lusió col·lectiva, havia d'enfrontar-se al salvatgisme d'uns bàrbars acampats a la ciutat i amenaçadors de l'ordre urbà. La pau social a la ciutat comporta, doncs, la domesticació o l'exili d'aquells que es resisteixen a les utopies d'ordre i seguretat.

Era urgent afrontar la governabilitat dels problemes socials: "aquella espantosa indisciplina social que impeira als carrers"¹. Donar-se a la gran ciutat ideal implicava, doncs, a començaments de segle, la tasca d'escometre la remodelació dels espais urbans com a mecanisme per controlar unes poblacions que precisament afirmaven la seva presència soscavant un ordre urbà que era l'expressió de la ciutat del capital. Barcelona, segons Joan Maragall, era una ciutat per fer; en ella, diria el poeta nacional, no hi havia "més que la primera matèria: gent",

i s'havia de "depurar la massa, expulsar la gent dolenta, inutilitzar-la per al mal, vigilar-la, impedir també propagandes criminals"². La Ciutat del Perdó es presentava així com la ciutat de l'ordre. Per massa temps encara, tanmateix, Montjuïc seguiria reflectint-se a Barcelona més com un espai de càstig que d'oci, i això provava el fracàs de la Ciutat del Perdó.

El 1990, dins la sèrie de commemoracions que es van dur a terme a Barcelona, i amb motiu de l'emplaçament d'un monument dedicat a una de les víctimes condemnades i afusellades en el passat a Montjuïc, l'alcalde, Pasqual Maragall, va assenyalar que per fi Barcelona podia considerar-se la Ciutat del Perdó. En l'enrevessat comerç de perdons que s'ha instituit, aquest acte de gràcia del portaveu de la Barcelona del 92 pressuposa, si seguim les aportacions d'E. Canetti, la condemna d'aquella Barcelona que a començaments de segle s'oposava als somnis de la gran Barcelona. Igualment, aquesta concessió del perdó reitera no solament una condemna ja dipositada als annals de la ciutat, sinó que delata que avui no hi ha, no hi ha d'haver, lloc per a d'altres barcelones diferents a les somiades en el projecte olímpic, ja que aquest no és res més que la posada al dia del somni de certs prohoms d'ahir i abans d'ahir. D'aquesta manera, Barcelona "objectiu de tots" és, per tant, un missatge que uneix dictats (camins prescrits) i interdiccions (somnis proscrius)³.

És necessari, llavors, obrir una sèrie d'interrogants al voltant de la Barcelona olímpica, i més quan sembla que certes facetes del que s'esdevé a la metròpoli són, sovint, descuidades en les anàlisis. Es tractaria d'incorporar, de manera transversal, la qüestió de *de qui* i *per a qui* és la ciutat que s'està (re)construint. Així, per exemple, seria pertinent preguntar-se: El triomf de la Barcelona olímpica és de tots i, especialment, per a tots? Hi ha encara

Notes:

1. Graell, G.: *La cuestión catalana*. A. López Robert, impresor. Barcelona, 1902.
2. Benet, J.: *Joan Maragall davant la Setmana Trágica*, pàgs. 70 i 145. Edicions 62. Barcelona, 1964.
3. Ibáñez, J.: "Los futuros de la ciudad", a *Alfoz*, núm. 57, pàg. 57. 1988.

restes d'aquelles altres barcelones que antigament no sols no combregaven amb el somni de la gran Barcelona, sinó que es convertien en el seu malson, mentre alimentaven altres maneres de viure la ciutat?

Proposar-se una lectura de les actualitats d'allò social a Barcelona significa, doncs, inicialment, esquinçar la remodelació urbana en marxa. I pensar, a partir d'ella, ja no tant en les mutacions que els Jocs Olímpics ocasionen a la ciutat, com en les operacions del propi projecte que tendeixen a regular els espais urbans en tant que esferes d'accions socials.

Darrera d'aquestes pistes, i incidint en quins passos s'encoratgen (a qui es dona entrada a l'espectacle olímpic) i en quins es prohibeixen (a qui s'impedeix de participar en els actes), ens aproximem a l'actualitat de les qüestions socials a la metròpoli. Escapant de la ciutat-pantalla que es difon per arreu es fa possible entreveure, junt amb el consens preparat que tempteja i fabrica l'aritmètica política del poder, altres mostres d'allò social a Barcelona. En aquest sentit, el fenomen de la participació ciutadana i de la diversitat de fórmules que manifesta ens permet, precisament, apropar-nos als espectadors i als actors socials a la metròpoli. A través de la participació ciutadana es poden veure, creiem, tant aquells que responen al paper de convidats a l'efemèrides olímpica com aquells, que sense permís, no renuncien a ser protagonistes a la seva ciutat.

La remodelació urbana: el triomf d'alguns i el credo d'uns altres

Barcelona està damunt davall. Una enorme concentració d'obra urbana retoca el paisatge de la metròpoli i sacseja el domini dels seus habitants. Els qui dinamitzen la remodelació urbana s'afanyen a advertir que l'emblema del 92 és només una excusa per procedir a la reestructuració de Barcelona. El discurs comú d'aquestes veus insisteix a apuntar que la ciutat necessita amb urgència condicionar la infraestructura urbana i els seus recursos humans de cara als reptes del present. El Pla Estratègic Barcelona 2000, en el qual participen les institucions hegemòniques en el sistema de presa de decisions de la metròpoli, ha explicitat que les bases del programa de reestructuració consisteixen en la consolidació de Barcelona com una metròpoli europea emprenedora, amb incidència sobre la macroregió on geogràficament se situa, i amb una qualitat de vida moderna.

L'objectiu de les obres no és altre que col·locar Barcelona i la seva regió metropolitana en un bon lloc dins el sistema europeu de ciutats que es dissenya a partir de la unificació del mercat continental. La remodelació de Barcelona s'ajusta així als requisits d'una iniciativa capitalista que es disposa a modificar profundament el paper i l'organització de les regions metropolitanes. El corol·lari d'aquesta reestructuració és la cronificació de la crisi social a la ciutat. A les bases del projecte de la remo-

delació urbana despunta la consolidació d'una metròpoli dual, no es descarten uns costos socials considerables, però la ciutat socialment segmentada és el preu que s'assumeix en la modernització, amb la consegüent expulsió a la perifèria del sistema urbà dels grups socials residuals.

Barcelona, una ciutat-empresa

Durant els anys setanta es plantejà la crisi de les metròpolis industrials, és a dir, d'aquelles ciutadelles de la producció mundial conformades per la presència reguladora de la gran fàbrica "taylorista"⁴. Amb la fallida i desmantellament d'una concepció de la metròpoli s'inicia el declinar de les grans concentracions urbanes, ja que la redefinició dels sistemes territorials condueix a una reformulació de les funcions i dels modes de producció dels nuclis metropolitans, els quals deixen d'ésser els suports de l'activitat productiva i passen a exercir el paper de centres d'organització i decisió d'una fàbrica mundialitzada. Les tendències dominants a les metròpolis reglen, en conseqüència, l'acceleració i dotació de nou contingut a la terciarització dels espais urbans.

És en aquest panorama on s'ha d'inscriure, aleshores, la proposta de Barcelona com a ciutat europea emprenedora; i on cal situar, per tant, l'ampli ventall d'intervencions urbanístiques que contribueixen a difondre una imatge de la ciutat en obres. Ventall en què són els sectors expansius del terciari avançat, productors de mercaderies de caràcter informatiu i cultural, els qui, en passant a ocupar una posició central a l'ordenació territorial, han de regular unes metròpolis concebudes ara com fàbriques d'informacions; mentre, a més, aquests sectors que es configuren com a les activitats innovadores i constitutives de la nova fàbrica metropolitana, s'erigeixen al mateix temps en gendarmes de les àrees territorials (regions o macroregions metropolitanes) on s'instal·la la fàbrica difusa⁵.

La coincidència de la reestructuració de la metròpoli amb la celebració d'una efemèrides esportiva aporta ja els trets fonamentals dels jocs d'un urbanisme lliurat a la remodelació de la ciutat. L'olimpisme funciona com a empresa capitalista, ja que l'espectacle esportiu és un mitjà d'acumulació de capital. L'espectacle esportiu tractat a tall de mercaderia s'ajusta a les regles estrictes del mercat. No s'hi contempla únicament la relació capital-treball (dirigents-esportistes), sinó que també s'hi percep

Notes:

4. Bonfiglioli, S. i Magnaghi, A.: "Del taylorismo al postaylorismo", a *La Sociedad: nuevo marco de producción*, pàgs. 65-75. Ed. Hacer. Barcelona, 1980.
5. Bonfiglioli, S. i Galbiati, M.: *Dopo metropolis. Rivoluzione scientifico-tecnica, nuovi modelli di organizzazione del lavoro e uso del territorio. Un contributo per il progetto della città futura*. Franco Angeli. Milano, 1981.
6. El desenvolupament de Barcelona com a ciutat-empresa és, per a l'alcalde, la clau per situar a Barcelona i a Catalunya en una bona posició en aquesta àrea

La plaça de Sòller és un dels grans espais de la perifèria de Barcelona que fou transformat en equipament públic, en un intent de monumentalització

(Foto: Oficina Tècnica d'Imatge de l'Ajuntament de Barcelona)

la concurrència decisiva d'uns *sponsors* públics i privats que acaben controlant el negoci. Una ciutat olímpica, per tant, i segons paraules de Pasqual Maragall, està forçada a convertir-se en una ciutat-empresa⁶.

L'eficiència o rendibilitat de la ciutat-empresa imposa la necessitat d'operar sota els canons del capitalisme assistit. I això afecta, especialment, el paper de l'Estat en els seus diferents àmbits d'intervenció. Des de l'Estat, i en el que pertoca a la metròpoli, s'adopta una política urbana en què predomina la mínima imposició de condicions a les actuacions del capital privat, les quals, en el cas que

existeixin, són expressió dels seus interessos. En canvi, les agències estatals s'afanyen a crear una imatge dels projectes territorials que faci possible el seu èxit, al mateix temps que l'Estat es fa càrrec de les costoses infraestructures i concedeix avantatges fiscals per atreure els operadors privats. El capitalisme assistit, en quant a modalitat d'intervenció, comporta que l'acció estatal es proposi com a garantia de les intervencions territorials, ja que cobreix els riscos de la inversió privada i ella mateixa actua més com un agent que com un competidor pel que fa al mercat. Es desborden, per tant, les anomenades polítiques de socialització de pèrdues, ja que la participació de capital públic es destina a un tipus d'actuacions on són hegemòniques les fraccions del capital més dinàmiques i potents⁷. En l'aposta per una ciutat-empresa es propugna, aleshores, la desregulació urbanística com a demostració coherent de l'acceptació de la regulació de la ciutat pel mercat.

El pla de remodelació de l'aglomeració barcelonina implica un desdoblament de les actuacions, encara que les

Notes:

europea que s'anomena el "nord del sud". Aquest concepte implica que la ciutat s'entén com a empresa que competeix i coopera amb d'altres, que ofereix serveis i els cobra als seus ciutadans i als inversors. *La Vanguardia*, Barcelona, 13-11-90.

7. Estevan, A.: *Aproximación al terciario avanzado*. Consejería de Política Territorial de la Comunidad de Madrid (informe sectorial). Madrid, desembre 1987.

operacions siguin convergents. Primer, és prioritari projectar la metròpoli barcelonina cap a fora, responnent a les pautes que fixa la inserció actual en un sistema de ciutats modificat. Alhora, s'ha de programar la reestructuració dels espais interns responnent als criteris d'acomodar la ciutat al paper que li confereix la consolidació present com a nucli de decisió de la regió metropolitana. Cap a fora, Barcelona, preparada per erigir-se en centre directiu d'una macroregió metropolitana que tindria per vèrtexs València, Zaragoza, Toulouse i Montpel·lier, ha d'ajustar-se a un escenari on predomina la intensificació de la internacionalització de les relacions amb una especialització de les metròpolis.

En accentuar-se la interdependència dels punts constituents de la xarxa territorial, el que interessa més immediatament és, en conseqüència, la renovació dels canals connectius; d'aquí els esforços inversors destinats a compactar la regió metropolitana i agilitar les vies que la lliuen de manera eficaç a l'exterior⁸. Els plans d'una Barcelona competitiva comporten, aleshores, una flexibilització i qualificació del territori que exigeix, en primer terme, una dotació eficaç en infraestructura d'accessibilitat per tal d'evitar tota mena de congestions.

Aquesta projecció de la metròpoli cap a fora es capgira també cap a dins. Cal tenir en compte els seus impactes de caire social, ja que les elevades partides dedicades per les diferents administracions públiques a aquestes intervencions repercuteixen negativament sobre els habitants de l'àrea metropolitana. Els ciutadans han de suportar un increment de la fiscalitat per les elevades inversions públiques programades com a serveis a les empreses, i alhora han de sofrir una disminució dels fons públics per a prestacions socials, ja que aquests s'han desviat cap als serveis urbans i territorials que redunden en benefici del capital⁹.

Cap endins, la divisa de la remodelació urbana és la revaloració del patrimoni urbà. Es tracta, en aquest cas, de la posada a punt de la ciutat ja construïda amb les exigències del terciari avançat. Accedir a la satisfacció de les seves peticions implica la concessió d'unes condi-

cions privilegiades de localització. A més, és condició prèvia a la captació d'aquestes activitats la dotació d'una eficient infraestructura urbana ajustada a les seves necessitats productives i d'imatge. Al mateix temps, per afavorir aquesta reconversió s'han d'oferir garanties d'obtenció d'una màxima rendibilitat als agents immobiliaris, ja que hi participen els grans grups transnacionals que controlen el mercat¹⁰.

El disseny de Barcelona a la mida del terciari avançat suposa una reconversió en els usos del sòl i provoca una espectacular onada especulativa. D'aquesta manera, el sòl urbanitzat se sotmet a un bescanvi d'usuaris, ja que el reemplaçament d'activitats s'efectua des de la imposició del criteri d'incompatibilitat entre el que emergeix i el que és obsolet, el qual afecta tant les funcions com les poblacions. En aquesta situació, el que no és reconvertible ha de cedir els seus territoris. La inevitable pressió sobre el sòl consolidat que es deriva de la premissa d'una localització central per a la gamma d'activitats lligades al terciari avançat tan sols es resol mitjançant la substitució d'aquesta forma, tant a les àrees centrals heretades com a les noves àrees de centralitat promogudes expressament per acollir les activitats punta de la ciutat postindustrial, són l'àmbit residencial i les activitats amb dificultats de reciclatge les ocupacions perjudicades i expulsades.

L'entrada i la forta competència de les grans organitzacions immobiliàries en la renovació dels espais repercuteix en l'especulació, i, encara que l'encariment d'aquest recurs escàs que és el sòl segueixi la jerarquització del mercat que marquen les rendes de posició, els efectes de l'onada es generalitzen. En aquestes circumstàncies, no és estrany que l'encariment de l'habitatge sigui un dels principals vectors que incideixen en la dualització social de Barcelona. L'evolució dels preus per metre quadrat de l'habitatge a la ciutat és un dels símptomes més alarmants de la construcció d'una ciutat elitista pensada exclusivament en funció d'una demanda solvent: de les 67 260 pessetes per metre quadrat l'any 1986 –any de la designació com a seu olímpica– s'ha passat a 191 065 pessetes per metre quadrat el 1989¹¹.

Notes:

8. "Qualsevol estratègia de futur té en les infraestructures un dels elements imprescindibles com a mitjà de suport de totes les estratègies escollides. (...) Les infraestructures de transport i comunicacions són més que mai factors inexcusables en el moment d'encarar un reforçament de la vida econòmica de Barcelona i una millora en la qualitat de vida social i econòmica. Igualment, la necessitat d'una accessibilitat a Barcelona àgil i eficient situa la problemàtica a nivells territorials diferents: intern, entre la ciutat i el seu entorn immediat i entre la ciutat i un context internacional". Santacana, F. i Campreciós, J.: "La planificació estratègica, un mètode d'anàlisi per a les ciutats?", a *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 10, pàgs. 51-58. 1989.
- Sobre la importància de la inversió en les infraestructures de transport i de comunicacions pot consultar-se l'article de Solà, J.: "Els Jocs Olímpics de Barcelona: una descripció dels grans agents d'impacte industrial i del seu finançament", a *Nota d'economia*, núm. 37, pàgs. 77-87. 1990.
9. El pressupost municipal de 1991 seria un bon exemple d'aquest tipus de política. Qualificat com el primer pressupost post-olímpic es basa en una

política d'austeritat que contempla la disminució de les despeses públiques i l'augment dels ingressos fiscals. Aquesta contenció de les despeses públiques, com a criteri que ha prevalgut en l'elaboració del pressupost, no contempla, tanmateix, les infraestructures de Barcelona 92; a aquestes, ben al contrari, se les destina per a aquest curs una inversió pública de 70 000 milions de pessetes quan el pressupost de l'Ajuntament de Barcelona és de 164 000 milions. *El País*, Barcelona, 24-10-90 i *Cataluña Económica*, gener 1991.

10. Han estat les grans empreses constructores les que s'han repartit el pressupost contractat per les administracions públiques per a obres olímpiques. Un grup de set, entre les quals sobresurten FOCSA i Cubiertas y MZOV, acaupa el 70 % de les adjudicacions relacionades amb la construcció de Barcelona 92. *El País*, Barcelona, 21-10-90.

En aquest sentit caldria, igualment, anotar que "el sector de la construcció està constituint-se en la principal destinació de la forta i progressiva inversió estrangera a Espanya. (...) No és estrany, doncs, que la inversió estrangera a Espanya hagi assolit, en el sector de la construcció, l'any 1988, la quantitat de

El discurs de la recuperació de la qualitat medioambiental a les metròpolis és un altre mecanisme que es desplega per tal de satisfer les necessitats de la Barcelona informacional¹². A part que empreses, executius i, en general, les noves professions urbanes sospesen aquests valors a l'hora d'instal·lar-se en un lloc (per això Barcelona ven la seva excel·lent localització i condició física), la proposta amaga altres intencions.

Una de les diferències entre els processos productius de les mercaderies del terciari avançat i els anteriors del sector industrial clàssic o secundari, rau en els graus de contaminació; no en va, les primeres són anomenades mercaderies dolces, i les altres, dures. Aquesta distinció s'utilitza, en canvi, com a atot important per justificar instal·lacions i trasllats en la reordenació dels usos espacials: s'han d'expulsar del centre les activitats contaminants i atreure, en contrapartida, les respectuoses amb el medi.

L'aplicació del mateix criteri dona pas també a mesures reguladores del trànsit i potenciadores de les àrees per a vianants. En aquest cas, la finalitat és elevar les cotes de privatització del territori mitjançant l'accés restringit als espais centrals. Frenar el cotxe, causant d'embussos i diverses contaminacions, significa penalitzar el seu ús i imposar unes tarifes de circulació i estacionament clarament discriminatòries que afavoreixen les tendències privatitzadores dels espais urbans, a més d'engrossir les arques municipals. L'augment de l'espai per a vianants és, paradoxalment, un mecanisme més de la substitució d'usos que es produeix sobre els sectors cotitzats, ja que l'especialització d'aquests enclavaments en el comerç i en una oferta d'oci elitista contribueix al desplaçament de l'ús residencial i de les petites indústries i tallers. Ha de considerar-se, aleshores, el risc de l'interessat desplegament actual de certs arguments ecològics a favor d'una ciutat habitable, ja que el sanejament ambiental, aplicat amb criteris discriminatoris, divideix la metròpoli en àrees netes i brutes. D'acord amb aquesta orientació es promou la protecció de les primeres i la desprotecció de les segones. Avui dia, la qualitat del medi ambient junt

amb la seguretat ciutadana són els factors clau de la diferenciació social a Barcelona¹³.

Al cap i a la fi, la Barcelona competitiva que s'està construint no és una altra cosa que una ciutat que pels seus elements culturals, naturals i climàtics atreura el turisme i farà agradable la residència. Ara bé, el fet d'ésser barceloní de dret i per tant de residir als seus barris centrals, accedint a l'oferta variada de la metròpoli, significa adequar-se i estar ben situat en la irresoluble intensificació del procés de dualització social que s'està cronificant i intensificant amb la remodelació urbana emparada en la Barcelona '92. I el fet d'ésser visitant d'aquesta mateixa ciutat atractiva, i de gaudir de totes les infraestructures d'accessibilitat, d'acollida i suport que estan transfigurant i qualificant el paisatge urbà barceloní, es reserva a una categoria de turisme en auge: el turista professional i de qualitat.

Privilegi i ghetto a la ciutat olímpica

La remodelació urbana que pretén revitalitzar Barcelona està accelerant les disparitats socials a la ciutat. La crisi social, almenys per a alguns, és el sacrifici que comporta la Barcelona '92. A això responen, per exemple, els documents del Pla Estratègic Barcelona 2000. A les seves línies rectores s'inclou la preocupació per reduir els desequilibris socials a la metròpoli, però també s'especifica que es tracta, en aquest punt, de pal·liar únicament els efectes negatius. No es considera oportú rectificar les línies programàtiques de la reconversió de la metròpoli, amb la qual cosa, de fet, se sentència la sedimentació de dues ciutats en una. La cronificació de la crisi social a Barcelona comporta aleshores la solidificació de les perifèries encara que aquestes s'hagin de sotmetre a processos de relocalització¹⁴.

La reactivació de la metròpoli barcelonina s'està realitzant, en fi, deixant a la cuneta els qui no poden o no volen seguir el ritme de la modernització. No en va un dels eixos de la renovació de la ciutat estableix precisament la declaració de guerra a la pobresa. També s'assumeix que "declarar la guerra a la indisciplina" és un pilar

267 438 milions de pessetes, un 235 % del que es va invertir el 1983". Paniagua, J.L.: "La vivienda en España", a *ISE, Reflexiones sobre política económica*, pàgs. 301-302. Ed. Popular. Madrid, 1990.

11. Trilla, C. i Baró, E.: "El sector de la vivienda", a Parellada, M. (dir.): *Estructura Económica de Cataluña*. 181 pàgs. Espasa-Calpe. Madrid, 1990. (La font utilitzada en les seves anàlisis prové de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya/Tecnigrama, Estudios de mercado de Barcelona y principales poblaciones de Cataluña, 1986-1989).

12. El discurs de la qualitat de vida ha impregnat l'urbanisme de la Barcelona 92. M. Ludevid, director de l'Agència per al Desenvolupament de l'Àrea de Barcelona, apunta, en aquest sentit, que un dels punts forts de Barcelona per competir dintre del nou mercat mundial que s'està consolidant és la qualitat de vida a la ciutat. "Menjar peix fresc o jugar al golf durant tot l'any no és una cosa fàcil d'aconseguir a tota Europa. O tenir possibilitats d'escollir entre esquiar o navegar cada cap de setmana. El clima és benigne, la natura -encara- generosa, la gent oberta, i el menjar molt bo. Entre treballar a Helsinki o

a Barcelona hi ha una diferència notable. D'una banda, la ciutat de Barcelona és cosmopolita i plena dels atractius culturals, comercials i recreatius d'una gran ciutat europea". Ludevid, M.: "Barcelona en el mercat europeu. Punts forts i punts febles de l'Àrea Econòmica de Barcelona", a *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 10, pàgs. 93-94. 1989.

13. Comissionat per al Pla Estratègic i Econòmic i Social de Barcelona. Situació desitjable, 1993-2000: Ciutat-Ajuntament (Document per al debat municipal en el marc del Pla Estratègic - 1er. esborrany). Ajuntament de Barcelona /IMAE, s.f., pàg. 30. Barcelona. Aquests trets distintius de la segregació urbana a Barcelona es podria, d'altra banda, inscriure'ls en la sèrie de característiques que semblen definir en l'actualitat les desigualtats socials que consoliden els processos de dualització de la metròpoli. "Avui els grups socials es distingeixen no tant per una diversa accessibilitat als béns de consum, sinó per un mode de vida caracteritzat per la fruïció de serveis qualificats, informacions i cultura sofisticada, capacitat de representar-se en papers socialment valoritzadors", Bonfiglioli, S. i Galbiati, M. *op. cit.*, pàg. 37.

fonamental de l'ordre urbà que s'agombola al voltant del pal de taller de la Barcelona olímpica, objectiu de tots.

Els desbancats del procés i els territoris on se situen reben el nom de bosses de pobresa, és a dir, són residus. El llenguatge no pot, no obstant, minimitzar els costos socials d'un procés que a l'àrea metropolitana barcelonina ha consumat l'agudització de les diferències entre les àrees privilegiades i les convertides en ghettos. L'Enquesta Metropolitana del 1986 assenyala que, segons la categoria socio-econòmica de les famílies residents, un 50,3% són considerades baixes, però en funció dels ingressos resulta que un 27,1% de les famílies són pobres, ja que la renda per càpita disponible anualment és de 85 000 pessetes. La desigualtat té també una expressió territorial en el municipi barceloní: Ciutat Vella i Nou Barris serien els districtes pobres, i Sarrià i les Corts, els rics¹⁵.

En la concepció de la ciutat com a empresa, Barcelona ofereix uns serveis i els cobra als seus ciutadans. Un efecte de l'aliança entre el sector públic i el privat a favor de Barcelona com a ciutat-empresa és la mercantilització dels serveis. El pas de diner públic a interessos privats, que és la característica del capitalisme assistit operant en la desregulació urbanística, s'acompanya del desmantellament de l'Estat assistencial: ja no es tracta de produir serveis socials, sinó de prestar-los, tot reforçant per a l'ocasió la subvenció i el finançament. Es redueixen així les intervencions públiques directes i indirectes que repercutien en el salari social de les poblacions, i s'addueix com a justificació d'aquesta davallada de la protecció social la crisi fiscal de l'Estat, i en especial de les seves instàncies perifèriques. Tot això, no obstant, manté una relació amb la contenció, reestructuració i reorientació de les despeses socials a la ciutat. L'austeritat en les despeses socials va associada a la reconversió de les administracions públiques com a promotores que competeixen o cooperen en el terreny de la iniciativa privada. La redefinició de les polítiques socials a la ciutat rau en la importància que es concedeix a l'eficàcia i la qualitat dels serveis: ja no s'actua en relació amb les demandes o incapacitats potencials, sinó sobre l'oferta o capacitat activa del ciutadà. En consonància amb les

Notes:

14. Això no obstant, "el concepte de perifèria, a la metròpoli, perd la seva connotació purament territorial per assumir un caràcter que defineix la permeabilitat a la innovació, la capacitat d'assumir i fer propis els processos de transformació que la reestructuració central (entenent per centre els processos d'innovació i mundialització) ha encebat sobre el territori". Bonomi, A. i Scalpelli, S.: "Le domande della modernizzazione", a *Democrazia e diritto*, núm. 4-5, any XXIX, pàg. 135. Juliol-octubre, 1989.
15. Izquierdo, M., Minguélez, F. i Subirats, M.: *Enquesta Metropolitana*. Institut d'Estudis Metropolitans. Barcelona, 1988.
16. Comissionat per al Pla Estratègic de Barcelona, *op. cit.*, pàg. 1 i Pascual, J.M.: *Diagnòstic de les debilitats i potencialitats de la situació social de la ciutat*, pàg. 6. Ajuntament de Barcelona/IMAE. Barcelona, 1989.

directrius de la remodelació, sembla que Barcelona es reserva a clients solvents, i per tant la categoria de ciutadà de dret es redueix als qui disposin de les quantitats necessàries per poder satisfer els peatges de residir en una ciutat habitable.

És evident que, d'aquesta manera, els desequilibris socials, més que pal·liar-se o desaparèixer, s'aguditzaran a Barcelona. els resultats, tal com es recull en els diagnòs-

La vila olímpica ha estat un dels centres de discussió sobre política municipal d'habitatge (estat de les obres al gener de 1991)

(Foto: J. Todó, Arxiu IMPUSA, TAVISA)

tics efectuats pel Pla Estratègic Barcelona 2000, són pre-visibles: d'una banda, no es podrà evitar el procés d'expulsió de les classes treballadores de la ciutat, de l'altra, es preveu una important conflictivitat futura¹⁶.

Davant aquesta situació, es tracta d'adoptar mesures capaces de fer respectar la línia que divideix la ciutat sana de les parts malaltes que la circumden. La guerra a la pobresa, un dels punts destacats en els programes socials

vigents, es proposa aleshores mantenir protegides i governables les parts dinàmiques i innovadores de la metròpoli tot impedit el seu contacte amb les àrees deprimides, a les quals s'aplicarà una política de gestió dels riscos, consistent en uns mínims d'intervenció en aquelles matèries de política assistencial, suficients, però, per a consentir el control social. Es tracta, doncs, d'aprofundir en el desplegament del mapa de la protecció (de les

parts i subjectes privilegiats) i de la sospita (de les parts i subjectes esdevinguts ghettos).

Fixar unes cotes de marginació significa, també, la intenció de poder mobilitzar-les, d'estar en condicions de manipular-les segons els interessos prevalents en els moments puntuals dels processos estratègics i tàctics del nou sistema econòmic i social que s'està consolidant a Barcelona. De la mateixa manera que es mantenen els residus al marge –ocults a les perifèries–, sembla necessari estar en disposició de fer-los emergir –exposar-los– quan sobre els seus territoris planeja la remodelació o cal reforçar el consens. És interessant, doncs, remarcar l'important paper dels mitjans de comunicació, i de les pròpies oficines institucionals d'informació al ciutadà, en el govern de la metròpoli¹⁷. D'ells depèn, en bona mesura, l'existència o inexistència de problemàtiques urbanes i socials entre el gran públic que és aquesta ciutadania receptora de notícies sobre els esdeveniments rellevants de la metròpoli.

D'acord amb aquesta dissecció interessada de la realitat urbana a Barcelona, només és notícia, en general, la bona marxa de les obres i els esdeveniments que s'hi poden associar. En tot el concernent a les problemàtiques socials a la ciutat, només són motiu de tractament informatiu intensiu les àrees degradades que han de preparar-se per a la reconversió o poden contribuir a reforçar el consens. Per exemple, el centre històric quan es pretén la recuperació i revitalització de la Ciutat Vella, la transparència sobtada, o sobreexposició, del deteriorament de la convivència comunitària i de la degradació urbanística en aquests sectors està relacionada amb els intents de "fomentar una certa substitució de la població per tal d'equilibrar la composició social de l'àrea, ja que algun grau de gentrificació és inevitable". La problemàtica social de Ciutat Vella, i la reconquesta d'aquests enclavaments per a la ciutat, porten a una campanya d'higie-

nització social per erradicar els usos indesitjables i evitar el desplaçament dels sectors més integrats d'un *red light district* perfectament delimitat¹⁸. El mateix succeeix a barris com la Mina quan la Vila Olímpica obre un front d'expectatives de renovació urbana en aquesta Barcelona de cara al mar que es projecta.

De la mateixa manera, l'espectre difús de la inseguretat ciutadana, mantingut controlat, és un atot que, dosificat, permet instrumentalitzar el consens a la ciutat. D'una banda, permet culpabilitzar certs sectors de la població i barris de la ciutat i d'una altra, aprofitant els índexs de victimització, serveix per reforçar la por a l'alteritat, i per tant per consumir la ciutadania com a comunitat purificada¹⁹. La inseguretat ciutadana, en última instància, és un mecanisme contra els comportaments desordenats, alhora que és una excusa per reforçar la norma i la interiorització de l'ordre urbà.

La "guerra a la indisciplina" és un discurs que pren forma per combatre, es diu, els hàbits i comportaments que no responen al patró del ciutadà que respecta la bona marxa d'aquesta ciutat-empresa que és la Barcelona actual i se'n fa responsable. Sorpren, fins a cert punt, que es pretengui aconseguir la legitimització d'aquesta batalla acudint a la qüestió del trànsit: de fet, aquesta via sembla indicar que la profusió de semaforitzacions i controls informàtics del trànsit a la ciutat es destinen, en certa mesura, a la regulació del moviment de persones (les infraccions de trànsit han donat lloc a una cadena d'associacions rellevant: jove-alcohol/droga-oci-nit-mort, un altre ús de la ciutat)²⁰. La guerra a la indisciplina, com a començaments de segle, no s'emprèn només, tanmateix, per conduir el consens, sinó també, i sobretot, per atacar el dissens. La governabilitat de la metròpoli exigeix tallar qualsevol mostra d'antagonisme difús o obert; és a dir, es tracta de fer impensables i impossibles altres maneres de viure la ciutat. Al·legar, no obstant

Notes:

17. En la reconversió de l'Ajuntament de Barcelona fonamentada en dos eixos, l'eficàcia (esforç de productivitat i tecnificació de la maquinària institucional) i el lideratge (eix vertebrador per a una nova consciència col·lectiva ciutadana), la potenciació dels processos d'informació és una peça clau en el govern de la metròpoli. Especialment, quan es considera que la prioritització de les relacions amb el ciutadà és bàsica en l'èxit de l'administració municipal una vegada aquesta passi d'una activitat productora de serveis a una activitat prestadora de serveis. Forn de, M.: "El Pla Estratègic, eina transformadora de la ciutat", a *Barcelona, metròpoli mediterrània*. Quadern Central, núm. 15, (La ciutat davant del 2000), pàgs. 107-111.
"La paraula "informació" articula, segons J. Ibáñez, dos sentits: informar-se de (informació) i donar forma a (neguentropia): la informació és extreta per la cúpula de la base per ser injectada com a neguentropia en la base per la cúpula", Ibáñez, J.: "La comunicació en l'època de l'electrònica", a *Papers, Revista de Sociologia*, núm. 28, pàg. 112. 1987.
Des d'aquesta perspectiva s'entén, per exemple, que l'alcalde, en una declaració institucional amb motiu del quart aniversari de la designació olímpica de Barcelona, es dirigeixi als mitjans de comunicació indicant-los que no seria lògic que els titulars de cada dia remarqueassin només els aspectes positius de la transformació de Barcelona, però sí que s'hauria de demanar (los) sentit de proporció i interès pels objectius finals. *El País*, Barcelona, 18-10-90.

18. Esteban, J.: "L'espai urbà", a *Pla Estratègic de Barcelona 2000. Documents d'Anàlisi per als temes de diagnosi*. Document núm. 2, pàg. 374. Barcelona, desembre 1988.

19. Una comunitat purificada, en paraules de R. Sennett, és una col·lecció desvinculada d'individus que viuen en un mateix lloc. En ella impera el desconexament de l'altre i l'absència de relació entre veïns, i això dona pas a la interiorització de la por a la diferència a la vegada que propicia l'increment dels controls socials externs que perseguiran i criminalitzaran tota traça d'alteritat. Sennett, R.: *Vida urbana e identitat personal*, pàg. 59. Ediciones Península. Barcelona, 1975.

20. Són diferents les veus institucionals que durant els darrers mesos s'han referit a la indisciplina i a la necessitat de corregir aquest rumb. En aquesta orientació Pasqual Maragall "va advertir del perill que suposaria el relaxament de la disciplina urbana com a conseqüència de les obres". *El País*, Barcelona, 10-10-90.

21. Indovina, F.: "Città-merce e città-potere", introducció a Bolognini, M.: *Spazio urbano e potere*, pàgs. 7-18. Franco Angeli. Milano, 1981.

22. Maffesoli, M.: *Le temps de tribus*, pàg. 14. Meridiens Klincksieck. Paris, 1988.

això, la indisciplina social com a preocupació significa reconèixer cert grau d'ingovernabilitat a la ciutat. Aquesta ingovernabilitat no pot relacionar-se sistemàticament amb una ebullició de la dissidència social; no obstant, les tensions socials i la inestabilitat social que la defineixen poden prendre's, amb les degudes precaucions, com els símptomes que expressen un malestar social difús estès entre les capes socials urbanes, majoritàriament afectades per les remodelacions en curs, i, a vegades, com els conductes per on circulen lluites i comportaments antagònics al model de ciutat que s'està imposant.

Pensar Barcelona, pensar en barcelones

En iniciar aquest article sobre les actualitats socials a la Barcelona olímpica assenyalàvem l'oportunitat d'incorporar certs interrogants. Es tractava de reflexionar al voltant d'aquest nus problemàtic que és "la ciutat *de qui*, i *per a qui*". Seguint les pistes de l'urbanisme, de la remodelació urbana, s'observa que es fa una ciutat i es construeix una ciutadania *ad hoc*, però també, esquinçant en les seves pràctiques i discursos, apareix una altra cara de la realitat urbana: altres barcelones –convertides en ghettos– i altres subjectes –que no gaudeixen de ciutadania–.

Si el 1992 és la coartada per posar damunt davall la ciutat, també és, al mateix temps, text: a través del 92 i del 2000 s'exposa una idea de ciutat que captura la il·lusió col·lectiva en les estretors de la topologia del laberint. Barcelona ha d'ésser una ciutat competitiva, i aquest és l'objectiu i el triomf de tots. El 92, a més de pretext per a la consecució d'una ciutat-empresa, ha esdevingut un

discurs important per tal d'imposar una ciutat del consens basada en la minimització o erradicació de les fugides de l'ordre urbà. "Barcelona, una ciutat competitiva" és un eslògan on es refon, doncs, la ciutat del capital com a ciutat-mercaderia i ciutat-poder²¹.

Sembla, doncs, que la Barcelona que es construeix i el ciutadà que es fabrica són la forma i el contingut del que es dota aquesta utopia d'ordre i seguretat que és la metròpoli del 92.

Potser avui, si el propòsit és referir-se a la metròpoli com a espai social on regnen les llibertats, on el camp de possibilitats d'accions socials es indefinit, es pugui seguir pensant en l'agonisme social com el tauler on segueix jugant-se la partida de les llibertats. Semblen, aleshores, condemnades al fracàs les temptatives de fer emmudir l'antagonisme, les referències a una desaparició dels moviments socials urbans. En tot cas, i com exposa M. Maffersoli, resta apostar per la centralitat subterrània informal d'allò social i anar-se dotant, en conseqüència, d'una caixa d'eines analítica capaç d'estimular aproximacions a un espessor d'allò social on sobresurt l'aspecte molecular abans que el molar²². Almenys, des d'aquesta posició es podrà seguir donant voltes a Barcelona 1992.

Objectiu de tots?

Data de recepció de l'original: 01.91

Pere López

Doctor en Geografia
Departament de Geografia Humana
Universitat de Barcelona